

# ANKARA DİL VE TARİH COĞRAFYA FAKÜLTESİ COĞRAFYA ENSTİTÜSÜNÜN ÖĞRETİM GEZİNTİLERİ

Prof. Dr. HERBERT LOUIS  
Coğrafya Profesörü

## I. Coğrafya öğretiminde tetkik gezintilerinin yeri ve önemi :

En eski coğrafya bilimi, daha ziyade kitap ve vesikalara dayanarak araştırma yapmak yolundan, tabiatın özel bir yöntemde görünümüne dönmekle modern coğrafya halinde gelişmiştir. Bu gelişme, önyak olan coğrafyacıların kitabî ve istatistik kaynaklar yanında, doğrudan doğruya arazinin araştırılmasından da faydalanmalarıyla, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında kesin olarak başlamıştır.

Bu değişiklik coğrafya öğretimi üzerinde de derin etki yapmaktan uzak kalamazdı. Çünkü doğrudan doğruya tabiata dönüş, coğrafyaya birçok yeni bilgilerle birlikte ülkelerin iç yüzünün eskisinden daha derin kavranmasını sağladı. Yeni bilgileri kavrayabilmek için, birçok yeni düşünüş ve kavramlar incelendi ve tabiatıyla bunların hepsinin öğretimde de yer alması gerektiği.

Bu arada gerçek bir anlayış için, tabiatın doğrudan doğruya gözleminden hiç bir zaman uzak kalınamıyacağı da görüldü. Filhakika fotoğraf, diyagram, harta, kabartma harta ve betimleme de ülkelerin az veya çok mükemmel kopye ve örnekleri olarak coğrafyacıların eli altındadır; fakat bu yardımcı vasıtalarından eksiksiz olarak faydalanabilmek için, bizzat tabiat üzerinde zengin bir gözlemin gerekli olduğunu tecrübeler birçok defa teyid etmiştir.

Meselâ çok büyük olmiyan bir birikinti konusu ve onun çevresi içinde durum ve konumu hiç şüphesiz fotoğrafla gösterilebilir, fakat onun teşekkülâtının, yanı başındaki yamaçlardan, yalnız tabii coğrafya bakımından değil iskân ve iktisadî faaliyet için dahi büyük bir önemi olan, karakteristik farkı ancak *istidlâl* olunabilir; doğrudan doğruya görülemez. Bu farkın herhangi bir tabiat kopyesinden doğru olarak kavranabilmesi için, tabiatla birçok defalar görülmüş ve incelenmiş olması gerektir.

Suhnet ölçüleri, bitki örtüsü, ekim ve iskân üzerindeki gözlemlerin yardımıyla dağdan aşağılara ve önyöre (Vorland) doğru takip edilen bir bora veya dağ yahut vadi rüzgârının yerine, hadisenin en iyi bir diyagramının konamıyacağını söylemek lüzumsuz gibidir. Bu örnekler istenildiği kadar çoğaltılabilir.

Çok cepheli ve fakat tek anlamlı olduğu için yeryüzünün hakikaten en iyi mürtesemi olan coğrafya hartalarından faydalanma konusu üze-

rinde de benzer şeyler söylenebilir. Harta, bilindiği gibi, ilgili ülkenin belli ana kaidelere göre ve bilhassa belli mikyasta fazla küçültülmüş bir mürtesemidir; fakat bunun hakikî manası genel olarak yetecek kadar açıklanmamıştır. Bir kelime ile: Her harta, küçültüldüğü için, tabiatın umumileştirilmiş bir kopyesidir.

Tabiatı çok küçük bir oranla (nisbetle) tersim etmek gerektiği için boyutları (buutları) tersim edilebilecek had içinde veya ona yakın olan tabiat *görünüşleri* arasından bir seçme yapılması lâzımdır. Harta, bu yöntemde önemli *görünüşleri* karakteristik şekli ile ve göze çarpacak tarzda (gösterişli olarak) almalı, daha az önemli olanları silikleştirmelidir. Bu arada önemli ve önemsizin hangi görüşe göre ayrılacağı meselesi bizzarur ve kendiliğinden ortaya çıkar. Bunun için genel kaideler yoktur.

Geniş ve boş arazide, yöneltme noktası, gölgelik,.. Vs. olarak tek bir ağacın; bir orman ortasındaki soydaşlarından daha önemli olduğunda ve tek bir binanın büyük bir köy veya bir şehirdeki benzerleri ile karşılaştırılmasında aynı ölçünün değer kazanacağında herkes birleşir. Küçük boyutlu arazi şekillerinin gösterişliliği yahut silikliği bahis mevzuu olunca mesele daha güçleşir. Çünkü bilhassa ilgili teşekkülün hususiyeti tamamen birbirine benziyen şekillerin çokça tekerrüründen ibaret olduğu zaman gösterişliliğin nasıl sağlanacağı meselesi de ortaya çıkar. Bir dağın yamacı, hemen hemen birbirinin aynı büyüklükte, faraza 11 vadi ile oyulmuş bulunuyorsa ve eldeki ölçü ile hepsinin hartaya alınması da mümkün değilse tersimde nasıl bir yol tutmak gerektir? Hiç olmazsa sözü geçen yamacın özelliği olan oyukluğu gösterebilmek üzere sadece dereylerin yarısını mı silikleştirmeli, yoksa yanlış olarak perdahlı bir yamaç hissi verecek yöntemde bütün vadileri mi silikleştirmelidir? Çok basamaklanmış bir yamaç, birbirini kovalayan nehir kıvrımları yahut benzeri durumlar karşısında yine aynı şüpheler uyanır.

Nihayet, önceden de söylenmiş olan birikinti konisi, nehir sekileri tabanlı ve tabansız ( V biçimli vadiler; kesik veya yuvarlak yahut üstü düzelmiş kıranlar (Riedel'ler) gibi karakteristik şekiller vardır. Bunlar hiçbir zaman yalnız jeomorfologlar ve jeologlar için değil; yolların geçirilmesinde, iskân ve ziraatteki önemleri dolayısıyla iktisatçılar ve askerler için de ilgi uyandırıcıdır.

Bunlar tabiatte çok defa o kadar küçük, yahut yerel (mevzî) ve özel şekilleri dolayısıyla o kadar değişik ki tamamı tamamına ölçeğe (mikyasa) uygun tersimatta ya hiç gösterilmezler, yahut yanlış anlaşılacak bir şekil alırlar. Bu gibi hallerde özellikleri tebarüz ettiren bir gösterişliğin yer alması lüzumunun hissedildiği nadir değildir.

Binaenaleyh harta, ölçeği ne kadar küçük ise tabiatın dağınık özelliklerini göstermekten o kadar uzak kalmak zorundadır. Fakat harta bunlardan başka, yukarıda da söylendiği gibi hassatan gösterişin artı-

rılması ve özelliklerin belirtilmesi istekleriyle de hakikatten ayrılır. Bunun için bir hartayı doğru okumak demek, onu kafada adeta mihanikî ve pantografik olarak büyültmek demek olmayıp, aynı zamanda doğru bir izah yapmak demektir. Hartalar hakkında bu görüşle söylenmiş olan şeylerin hepsinin, kabartma hartalar hakkında, hem de daha geniş ölçüde söylenmesi yerinde olur.

Bununla, yalnız harta mütalâasının hiç bir zaman yetecek kadar coğrafi algıyı idrâk sağlayamayacağı açıklanmış oluyor. Ancak tabiatın etrafıca olgılanması, ona karşı alışkanlık, harta ile hakikatın doğrudan doğruya birçok defalar karşılaştırılması ile neticeye erişilebilir.

Fakat tabiatte çalışmak coğrafyacılar için, büsbütün başka bir yüzden de ihmal götürmez bir iştir. Bir misal ile bunu izah edelim: Bir ülkenin, olduğundan çok fazla yüksek alınmış ve uzunluğu bir kaç desimetre sıkıştırılmış bir bitkiler örtüsü profili üzerinde iklim yüksekliklerinin alçalıp yükselmesini okumak basittir. Fakat ormanlar ve bozkırlar yoluyla günlerce uzayan seyahatlarda, biribirinden yüzlerce kilometre uzaklarda yapılmış gözlemlerin yekdiğeriyle olan ilgi ve bağlarını bulmak ve görmek ayrı bir iştir. Ülkeler devasa mevzulardır coğrafyacı bunlarla meşgul olmak ve her şeyden önce nasıl meşgul olunacağını öğrenmek zorundadır. Bu Albercht Penck'in söylediği gibi çok defa diğer tabiat ilimlerinde tatbik edilmekte olan mikroskopik bir görüş yerine makroskopik bir görüş ister. Fizikî kimyacı yahut biyolog mikroskopik mevzuunu incelerken münhasıran büyük modellerin yardımıyla tam bir vukufa erişemez, mikroskoptan bizzat faydalanmak gerektir. Tıpkı bunun gibi fakat aksi istikamette, coğrafyacı da yeryüzünün birkaç desimetre karelik bir yüzey (sath) üstüne küçültülmüş mürtesemini kullanmakla beraber bizzat mevzuun kendisini de mütalâaya ve tanımaya emek çekmek mevkiindedir.

Bütün bu düşüncelerle, takriben yarım yüzyıldanberi gittikçe artan bir önemle, hiç olmazsa yüksek okullarda, hattâ son zamanlarda orta ve ilk okullarda öğretici gezintiler coğrafya öğretiminin ana unsurlarından birisi haline geldi. Fakat yanlış anlaşılması için kültür bakımından ilgi uyandıran, manevî teşvik bulmuş, genel toplu gezintilerin coğrafya öğretimi seyahatlarıyla ilgisi olmadığını söylemek gerektir. Öğretim gezintileri, daha ziyade sert bir bilimsel idare, katî çizilmiş bir program ve bütün iştirâk edenlerin hep birlikte ciddî çalışmalarıyla temayüz eder.

1935 sonbaharında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulduğu ve 1936 yılında öğretime başlandığı zaman, ne kadar mümkünse o kadar erken olmak üzere talebemizle birlikte bilimsel seyahatlar yapmayı katî bir vecibe olarak gözönüne aldım. Türkiye'nin öğretim işleriyle ilgili makamlarının, bu hususta dahi mükemmel bir anlayış ve himaye gösterdiklerini burada minnet ve şükranla kaydederim.

Daha 1936 kış ve ilk baharında, Ankara çevresinde, bugüne ka-

dar da ihtiyaca göre artırılarak yapılagelmekte olan talebe gezintilerinden sonra aynı yılın Mayıs ve Haziranında büyük öğretim gezintilerinden birisine çıkıldı.

## II. Yapılmış olan öğretim gezintileri ve bunlara ait önemli gözlemler

1. Mayıs ve Haziran 1936 Çankırı, Çerkeş ve Safranbolu üzerinden Zonguldak ve Ereğli'ye uzanan Karadeniz gezintisi:

Bu seyahat Ankara doğusundaki Elma ve İdris dağlarının, Çankırı'nın parçalanmış neojen masasının, Çerkeş göneyindeki andezit arazinin, Safranbolu yakınındaki Demiroluk dağının ve Ereğli Zonguldak dağlık sahasının yöresel özellik ve şekilleri üzerinde genel bir görüş sağlamıştı. Bu arada bilhassa İç-Anadoludan Karadeniz bölgesine doğru ziraî coğrafya bakımından intikalî özellikler açıkça görülmüştü. Hassatan Çerkeş göneyindeki Işık dağına ve Safranbolu yakınındaki Panayırtepe'ye çıkılarak bitki örtüsünün *düşey* tertiplenişi doğru bir şekilde ölçülüp incelenmiştir. Çankırı, Çerkeş ve Safranbolu örnek alınarak Anadolu'nun küçük şehirlerinin ve büyük köylerinin özellikleri mütalâa olunmuştur. Zonguldak bilhassa sınaî bir yer ve gerek Ereğli gerekse Zonguldak Karadenizin limanları olarak değerlendirilmişti.

2. Şubat 1937 Kütahya ve Afyonkarahisar'dan başlayarak Alaşehir ve Manisa yoluyla İzmir'de sona eren Ege Bölgesi kış gezintisi:

Seyahat her şeyden önce batı Anadolu Dağesiği Yöresi ile Gediz çökeği ve İzmir körfezi yöreleri arasındaki ayrılıkları belirtmişti. Kış mevsimi, bu ayrılıkların bilhassa keskin olarak belirtilmesine uygundu.

Kaleleriyle birlikte Kütahya ve Afyon Karahisar geçit düzlükleri neojen plâtoları ve onları çeviren dağlardan müteşekkil olan çevrelerinin münakale düğüm noktaları ve yüksek İç Anadolu bölgesinin kapıları değerindedir. Buralarda hüküm süren karlı hava yüksek bölgenin sert kışlarının verdiği intibai kuvvetlendiriyordu.

Alaşehir yakınında yeşil çayırıklar, zeytinlikler ve servilerle süslenmiş Gediz çökeğine iniş; Akdeniz iklim karakterlerinin Manisaya yaklaşıldıkça artıp kuvvetlenmesi ve Menemen boğazının ötesinde birdenbire ve bütün cazibesıyla inkişafı; nihayet sınaî faaliyeti, çevresinin ileri bahçecilik tarımı ile büyük liman şehri İzmir gerçekten derin etkiler uyandırıyor. Bundan başka Manisa dağına ve Alaşehirden Bozdağa yaptığımız çıkışlarla bu ulu "Çökekler Yöresi," nin topluca görülüp kavranması sağlanmıştı. Kulaya doğru yapılan çıkış oradaki genç volkan şekilleri sahasını tanıtmıştı.

3. Güney ve Güneybatı - Anadolu gezintisi:

Gezintinin gayesi Batı ve Orta Torosların yapı ve şekilleri, bitki örtüsü ve tarım yöresini tanımaktı. Bu seyahat muhteşem Eğirdir Gölünden başladı. Göl kenarında kalkerden bir kütük teşkil eden Barla dağına çıkılarak bitki örtüsünün yüksekliğine tertiplenişi ile dağın buz

devrinde vaki olmuş bulunan buzullaşması tesbit olundu. Isparta yakınında Gölcük krateri incelendi, Burdur'da gölün eskiden daha yüksek olan seviyesinin açık izleri bulundu; Antalya yolu üzerinde ve Korkuteli ile Elmalı çevrelerinde karst polyeleri, diğer karstik görünüşler öğrenildi; nihayet Beydağına çıkılarak yapısı, şekli, bu arada buz devrinde buzullaşması yakından araştırıldı. Mersin'den Külek yoluyla çıkılarak 3585 metre yükseklikteki Medetsiz tepesi aşıldı, Maden'e inildi ve oradan Ulukışla'ya varıldı. Böylece enine geçilmiş olan Orta-Torosların yapıları, şekilleri, eski buzullaşması, bitkilerin diziliş ve dağılışları ve bu arızanın iktisadî ehemmiyeti üzerinde değerli fikirler ve bilgiler edinildi. Mersin ve Antalya limanlarıyla Isparta, Burdur ve Eğridir'in mukayesesi, şehir hayat ve fonksyonlarının çeşitliliği üzerindeki görüşleri derinleştirdi.

4. Şubat 1938 kış gezintisi: Malatya - Maraş - Gaziantep - Kilis - Adana düzlüğü - Silifke.

Bu gezintinin ilk hedefi, talebeye Anadula'nun yüksek iç bölgesi ile kenar dağları ve Akdeniz kıyıları arasındaki iklim farklarını göstermekti. Araştırmalara, kalın bir kar örtüsü varken Eski-Malatya ve Fırat vadisinde yapılan ilk gezintilerle, Malatya teknesinden başlandı. Malatya'dan şiddetli bir bora esnasında Eoğlu yoluyla Maraş'a gidiş ve Maraştan karlar altında kalmış Ahırdağa çıkış çok zengin görüşler sağladı. Ahırdağ'ın yapısı, şekli ve bitki örtüsü; savuşturulan boranın etkileri üzerinde yerel müşahedelerden başka Hatay - Maraş uzun çökeğinin kuzay ucu ve kış kıyafetiyle Berit Torosları topluca gözden geçirildi. Hatay - Maraş uzun çökeğinden enliliğine geçiş, zengin tarihli, yüksek Gaziantep yöresine çıkış, bir çok höyüklerin serpiştiği araziden Kilis zeytinliklerine ve oradan devlet sınırına doğru yapılan yolculuk Doğu-Torosların önyöresi üzerinde değerli fikirler verdi. Oradan Hatay çukurunun bir daha geçilmesi ve Osmaniye'den Amanos dağına çıkış, İskenderon körfezi çevresindeki yöre özelliklerinin nasıl değiştiğini gösterdi. Adana, Tarsus ve Mersin'in ziyareti talebeye Çukurova'daki hayatı tanıttı. Sahil boyunca Silifke'ye gittikten sonra çeşitli bitki örtüsü ve iktisadî basamaklardan çıkılarak Toroslar üzerinde Uzuncaburç'a varıldı ve gezinti orada sona ermiş oldu.

5. Ankara'dan Sungurlu - Çorum - İskilip - Osmancık - Merzifon - Samsun - Bafra - Sinop - Boyabat - Kastamonu yoluyla "Orta Kuzay - Anadolu", gezintisi.

Bu gezinti İç-Anadolu'nun büyük yöreleriyle, Kuzay-Anadolu kenar dağları ve Karadeniz sahilleri arasındaki farkları açıklamak amacını gütmüş ve Ankara'dan Sungurlu - Çorum yoluyla Köroğlu dağının güney kenarındaki İskilip'e varılmıştı. Daha sonra Osmancık yakınında aşağı Kızılırmak yarma vadisine uğranarak, Merzifon'a kadar Kuzay-Anadolu dağlarının güney kenarı takip olunmuştu. Kenar dağları, Samsun istikametinde ve eski Samsun caddesi boyunca en dar yerinden enliliğine

geçilmiş, sahil boyunca uzanarak Bafra üzerinden Sinop'a erişilmişti. Nihayet Kuzay-Anadolu kenar dağları bilhassa çeşitli yöre şekillerinin geliştiği Sinop - Boyabat - Taşköprü - Kastamonu - Çankırı yoluyla ve en geniş yerinden ikinci defa olarak aşılmıştı. Bu gezinti Çankırı'dan sonra Kalecik üzerinden Ankara'ya dönerek sona erdi.

Bu türlü gezintilere katılanlar, çok yüksek bilimsel ve eğitsel etkiler aldıklarını daima hissetmişlerdir. Asıl bilimsel kazanç, görüşün umumiyetle genişlemesi ve gözlemin eğitimi olduktan başka canlı mukayese örneklerinin sağlanmış olmasıdır. Bu örnekler tamamen başka ülkelerin bilimsel tavsiflerinin iyi anlaşılabilmesi için de çok faydalıdır. Bunun yanında daima değerli bir şümule sahip eğitsel bir kazanç ta vardır. Modern taşıtlar ve benzerlerinin verdiği bütün kolaylıklara rağmen bilimsel araştırmalar için varılması gerekli olan yerlere hemen her zaman çok büyük vücut yorgunluklarıyla erişilebilir. Bundan başka gezintilerin her bakımdan iyi organize edilmesi lâzımdır. Çok kere nefsi yenmeyi gerekli kılan bütün bu yorgunluklar bilimsel amacın elde edilmesine yarar. Bundan başka istenilen noktalara erişmek, araştırmaların ancak ilk şartıdır. Vücudun yorgun olmasına rağmen esaslı muhakeme etmek ve bilhassa düşünülen şeyleri her akşam rapor yazarken iyi şekillendirmek için özdeksel ve tinsel yüksek bir disipline ihtiyaç vardır. Nihayet bütün bu vesilelerle özdeksel ve teknik anlamda olduğu kadar tinsel anlamda arkadaşça bir yardım da en güzel şekilde sağlanır ve devam ettirilebilir. Bunlar münhasıran elimsel olan kazançların dışında kalan önemli faydalardır. Bu sayede talebenin kendi aralarında olduğu gibi öğretmen ile talebe arasında da devamlı değerde şahsî bağların yer alması sağlanmış olur.

Ne yazık ki son dünya harbi başladıktan sonra Coğrafya Enstitüsünün öğretim gezintileri de durdu. Öğretimin verimi ve talebenin faydası bakımından bu gezintilerin tekrar yapılabileceği günlerin ele geçmesini kuvvetle dilemek yerinde olur.

*Türkçeye çeviren  
Ferruh Sanır  
Coğrafya Asistanı*